

FENYVESI FÉLIX LAJOS

In memoriam Grezsa Ferenc

**I. Egy hétköznapi, kedves emlék**

Szüülőföldem kedves, régi mondása: minden becsületes vásárhelyi a Bethlen Gábor Gimnáziumba járt. Én is e szerencsések közé sorolhatom magamat: szegénységben és tragédiákban bővelkedő ifjúságom menedéket talált a templomos-iskolában.

Apám korai halálakor fölismertem, égető fájdalmamat nem tudom megrajzolni, de szavakkal el tudom mondani. Az első prózaversek verdeső sorai, mintha megnyugvást hoztak volna, és egy jó szemű, nagy szívű ember figyelmét. GREZSA FERENC végtelen szeretettel lapozott a sokáig rejtegetett spirálfüzetemben, türelemmel olvasta és javította... Tizenhat évesen abban a kiváltságban volt részem, hogy vele együtt mehettem a könyvtári estekre: Illés Endrét, Nagy Lászlót, Sánta Ferencet, Jancsó Adrienne-t hallgattuk. Együtt. Ballagó tarisznyámba a pogácsa mellé Illyés Egy mondatát csúsztatta, búcsúzáskor kedves költőm, Ady első válogatásának ritka, kopott példányát nyomta kezembe.

Szemérmesen, keresve a szavakat, mintha ő lett volna az életbe induló diák.

Talán az is volt, az maradt. A könyvek közt kereső, kutakodó tudós férfiről most, születésnapján, a sok feltámadó emlék közül egy hétköznapi délután villan elő: 1964 tavasz-illatú márciusa. Az országos középiskolai elődöntő, kosárlabda-csata a szegedi Radnóti Gimnáziummal. A kis tornateremben egy gombostűt nem lehetett leejteni. Izzott a levegő, hol az egyik, hol a másik csapat vezetett. Öt perccel a befejezés előtt, váratlanul nagy csattanás hallatszott. Az ajtó mellett kis csoportosulás, riadalom támadt. Szeretett igazgatóm, Grezsa Ferenc feküdt a földön. Nem bírta az iszonyú feszültséget, annyira drukkolt fiainak, hogy pillanatra elvesztette eszméletét!

Egy kiragadott, kedves emlék a sok közül. De illik tudós portréjához. Fáradhatatlan tanár, magát szétesztő ember volt. Ahogyan hamar kilobbant életét szentelte merész vállalkozásának: NÉMETH LÁSZLÓ írói pályájának két évtizedét világította át a monográfia eszközeivel.

A hatalmas trilógia elején ez áll: „Németh László felszabadulás utáni első alkotó korszaka az egész írói életmű megítélése szempontjából alapvető jelentőségű téma. Ekkor történik meg benne az „elemek végső elrendezése”. Ha a tanulmányírónak a Tanú, a szépírónak az „óraadók királysága” a fénykora. Legjobb regényei és drámái – az Iszony, az Égető Eszter, a Széchenyi és a Husz – ekkor keletkeznek.”

Grezsa Ferenc munkája ezek megváltása és kibontása, pontos elemzése esztétikai, ideológiai és filológiai szempontból. A szerzőt dicséri, hogy olyan felismerésekhez vezet el bennünket, amelyeket egyszerű szemlélőként nem vennénk észre. Arra ösztönöz, hogy újból és újból merüljünk el a N. L.-művek olvasásában, a regények finom szövésében, az esszék indázó mondataiban.

Emlékszem a Vásárhelyi korszak megjelenésére, Grezsa Ferenc lelkes öröme, hogy annyi jegyzet és fogalmazás után 1979-ben napvilágot látott. Nagy szeretettel jutalmazott meg engem is, szívmeleg dedikációval: „F. F. L.-nek barátomnak és kartársamnak a betűben: G. F.” Az 1985-ös Háborús korszak is a boldog és egészséges embert mutatta, de az utána következő gyors napok már halállal voltak megjelölve. A külföldi műtét javulást hozott és reményt. A vele készült utolsó riportomban is csupa bizakodás. Száz évre való tervről beszélt, a könyvespolc rejtett zugából régi, ritka villányi vörösbor került elő. Apró fedés: „Ügyetlenül bontod az üveget.” Azután „váratlanul” összeomlott minden.

A gyilkos kór felülkerekedett.

De acsarkodva távozott a sunyi halál: Grezsa Ferenc 1300 oldalas hatalmas monográfiafiáját letette asztalunkra. Szerényen meghajolt és észrevétlenül, mielőtt a taps fölhangzott volna, hazament a Hóvirág utcai szobájába. Lassan, csendesen lépdelt a nyári estben, hogy minden régi házat, szűk utcát, kopott kövű járdát, mosolyos ifjú arcot tekintetébe zárjon... Azután kiköltözött a vásárhelyi temetőbe. (1991. június 18-án.) Ötvenkilenc szűk évet kapott messi Istenétől.

Németh Lászlónak megadatott a sors ritka ajándéka, érett férfiként „egész műveltségét megújíthatta, alkotó módon átkristályosíthatta”. Magáért nem tette volna meg, de rajongó vásárhelyi diákjaiért *igen*. „Egy-egy órára ötöt is készültem. – emlékezett vissza – Ezekben az években nem kellett esszét írnom; egy-egy esszé volt minden óra.”

Grezsa Ferencre is illenek a fentiek, örök tanító volt, mindenre kíváncsi diák. Az ő eszéiben is ott lobogott az ifjúság láza, és az érett kor rendszerező nyugalma.

Vásárhely csöndjében az irodalom és a történelem fölé hajolva kereste, kutatta az értéket, az erkölcsi példaképeket. Érdeklődésével és nem lankadó reményével ezért fordult Németh László mellett a magyarság akkori gondjaihoz. Megérhette az ország talpra állásának keserves hajnalát, a szétvert Tiszatáj újjászületését, tanítványai büszke útba indítását. A 75 éve született Grezsa Ferenc szenvedéstől lobogó üzenetével fejezem be emlékezésemet, magam előtt látva a nem fakuló képet, búcsúzó, integető kezét: „*Czine Mihály, amikor a stafétáról beszélt, voltaképpen a nemzeti ügy, a magyarság felemelkedésének szolgálatát gondolta. Ezt kell nemzedékről nemzedékre adni, hogy sohase legyen hanyatló kor. Fölfelé emelkedő nemzet legyünk!*”

II. De te befejezted

*Nem tudok megbékélni, életre ítélt,
a halállal. Egyetlen szó kit és mit véd?
Van még ereje, hite fénykévés versnek?
Csak leírt lom a sok könyv évezredeknek?
Mindegy. Minden vigasz a fájdalomba visz:
hiszen itt ünnepelhetnél köztünk ma is.*

*Hallgatok, de te kérlsz, újból beszéljek,
ó, ha tudnád, kik sanyargatják a népet,
kik tanítanak, s hogyan, és mit mondanak*

----- a lángelme
magyarról!

*kihez szegődtél ifjan árny-észrevétlen,
olvastad-fejtetted hű tavaszban, télben,
Vásárhely mély csöndjében fölé hajolva,
fájó, nagy szívét megőrzésre kérve,
kedvet s jó álmot küldve a messzi éjbe.*

*Aztán váratlanul őszi alkonyatban
feltűnt az ablakodnál lopakvó halál,
s nem lett nyugalom, versenyt futottak napok,
jeges hómezők lettek a papírlapok,
minden szóba behaltál és új mondatban
föltámadtál, mint Jézus húsvét-tavaszban.*

*Kezemben könyved, kinyitva, épp a kertben,
mikor jött a futó-sebző hír!
S nem tudtam, kilobbant arcod hol keressem?*

*Elmondjam, nem mentem végső hívásodra,
és nem lettem az, amit szerettél volna,
itt a legtöbb töredék, csak suta vázlat,
nem rakja össze titkon semmi varázslat,
de Te befejezted,
és ez ad még erőt,
kiássam, mit kezded a betűkbe rejtett,
folytassam, mit az új század elfelejtett,
a folyton győztes halálon túl az élet,
mutatod, merre menjünk, merre lépjek.*